

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNIVERSİTETİ
BİZNES İNZİBATÇILIĞI FAKÜLTƏSİ

AZERBAIJAN STATE ECONOMIC UNIVERSITY
FACULTY OF BUSINESS ADMINISTRATION

www.bacsr.az

“I BİZNES İNZİBATÇILIĞI VƏ KORPORATİV SOSIAL MƏSULİYYƏT”
BEYNƏLXALQ ELMI-PRAKTİKİ KONFRANS
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNIVERSİTETİ,
BİZNES İNZİBATÇILIĞI FAKÜLTƏSİ

“I. İŞLETME YÖNETİMİ VE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK”
ULUSLARARASI BİLİMSEL VE UYGULAMA KONGRESİ
AZERBAIJAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ,
İŞLETME YÖNETİMİ FAKÜLTESİ

1ST INTERNATIONAL CONFERENCE “BUSINESS ADMINISTRATION AND
CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY”
AZERBAIJAN STATE ECONOMIC UNIVERSITY FACULTY
OF BUSINESS ADMINISTRATION

1-Я МЕЖДУНАРОДНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ “БИЗНЕС-АДМИНИСТРИРОВАНИЕ
И КОРПОРАТИВНО-СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ”
АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ УНИВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БИЗНЕС-АДМИНИСТРИРОВАНИЕ

3

Standard Insurance
sizi qoruyan sığorta

AZƏR
TÜRK
BANK

23-25 Noyabr 2012
AZƏRBAYCAN-BAKİ

PIYASALARIN REKABETÇİ İŞLEVİNİ SÜRDÜRMEİNDE REKABET HUKUKUNUN ROLÜ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Yrd. Doç.Dr. Şaban ESEN¹ Prof.Dr. Mehmet BARCA²

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Rekabet Kurumu'nun piyasaların işleyişindeki rolünü incelemektir. Bu amaçla çalışmada başlıca üzerinde durulacak konular; (i) piyasaların işleyişiyle ilgili temel yaklaşımlar (ii) Türkiye'de seçilmiş bazı sektörlerde rekabet durumları ile (iii) rekabet ihlallerinin hangi sektörlerde yoğunlaştığı ve firmalar tarafından ne tür rekabet ihlallerinin uygulandığını tespit etmek olacaktır.

Çalışmanın uygulama kısmında temel referans kaynağı Rekabet Kurumu'nun her yıl düzenli olarak yayınladığı Rekabet Kurumu Faaliyet Raporları olacaktır. Çalışma ile Türkiye'de piyasaların rekabetçi işlevini sürdürmede Rekabet Kurumu'nun ne derece etkin olup olmadığı sorgulanacaktır.

1. REKABET HUKUKUNUN TARİHİ GELİŞİMİ

Rekabet Hukuku'nun tarihsel gelişimini çok eski tarihlere kadar götürmek mümkündür. Ancak modern anlamda ilk rekabet yasasının 1890 yılında ABD'de kabul edildiği düşünüldüğünde, Rekabet Hukuku'nun gelişimini bu tarihten itibaren incelemek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu anlamda Rekabet Hukuku ABD, AB ve Türkiye'deki gelişimiyle incelenecektir.

1.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Rekabet Hukuku

Piyasalarda rekabetçi düzenin hakim kılınmasına yönelik düzenlemeler çoğu ülkelerde ancak yirminci yüzyılın ilk yarısından sonra başlamışken, ABD'de bu çalışmaların başlangıç tarihi on dokuzuncu yüzyıla kadar uzanmaktadır (Agrew, 1995:11).

19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra, daha önce birbirleriyle rekabet halinde olan işletmeler, tröst şeklinde örgütlenmek suretiyle aralarındaki rekabeti ortadan kaldırmışlardır. Rekabete ilişkin hukuki düzenlemelerin başlıca kaynağını ve Rekabet Hukuku'nun temel kavramlarını oluşturan "kartel" ve "tröst" kavramları bu dönemde ortaya çıkmıştır. Akaryakıt, şeker, pamuk gibi ürünlerde tekelleşme, demiryolu taşımacılığında demiryolu şirketlerinin teşvikler ve imtiyazlarla elde ettiği güçlü durum ve bu işletmelerin gizli anlaşmalarla hakimiyetlerini daha da güçlendirmeleri, küçük ölçekli işletme sahiplerini ve çiftçileri harekete geçirmiştir. Bunlar, öncelikle demiryolu ulaşımı alanında olmak üzere, genel olarak tüm tekellerin denetlenmesi ve kontrol altına alınmasını sağlamak amacıyla baskı grupları oluşturmuşlardır (DPT, 2000: 6).

Bu baskı gruplarının etkisiyle, Rekabet Hukuku konusunda ilk federal yasal düzenleme olan "Sherman Yasası" 1890 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu yasa teknik anlamda ilk antitröst yasası olması sebebiyle önemlidir (Aslan, 1998:669). Amerika'da Rekabet Hukuku, tröstlerin hakimiyetlerine son vermek için ilk önce "Antitröst Hukuku" olarak adlandırılmış ancak; zaman içinde bu yaklaşım yerini etkin rekabetin sağlanması ve korunması şeklinde daha geniş bir amaca bırakmıştır³.

1.2. Avrupa Birliği'nde Rekabet Hukuku

Avrupa Topluluğu Rekabet Hukuku, Topluluğun kuruluş anlaşması olan Roma Antlaşması'nın 85-90. maddelerinde düzenlenmiştir (Akıncı, 2001:35).

¹ Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İşletme, Fakültesi, mbarca@ybu.edu.tr

²Amerikan Rekabet Hukuk Sistemiyle ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Yılmaz I.Aslan, Rekabet Kurumu, Perşembe Konferansları, Amerikan Rekabet Hukuk Sistemi, s.: 65-79.

³ Bunlar sırasıyla, 1987 Tek Avrupa Senedi, 1992 Maastricht ve 1997 Amsterdam Antlaşmaları'dır. Amsterdam Antlaşması ile Roma Antlaşması'nın 85 ve 86. maddeleri, 81 ve 82 olarak değiştirilmiştir. Bu çalışmada yararlanılan kaynaklarda eski usulden yararlanılmıştır.

Avrupa Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşması'nın 85, 86 ve 90. maddeleri Üye Devletler arasında mal ve hizmet ticaretinin serbestliğini sağlamak ve Ortak Pazar'a yoğun bir rekabet ortamı oluşturmak amacıyla rekabet kurallarını tanımlamaktadır⁴. Kurucu Antlaşma'nın 85, 86 ve 90. maddeleri kapsamında Konsey ve Komisyonun tüzük, yönerge, görüş, duyuru ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD) ve Bidayet Mahkemesi içtihatları, Topluluk Rekabet Hukuku'nun müktesebatını (içeriğini) oluşturmaktadır (Karluk, 2005:393-412; Esin, 1998:1).

1.3. Türkiye'de Rekabet Hukuku

Ülkemizde Rekabet Hukuku'yla ilgili çalışmaların tarihi çok eskiye dayanmamaktadır. Bu konudaki ilk çalışma 1978 tarihinde "İç ve Dış Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun" adı ile Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. Bunu aynı bakanlığın hazırladığı "Ticarette Dürüstlüğü Korunması Kanunu" ve "Ticaretin Düzenlenmesi ve Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun" adlı iki tasarı izlemiştir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığının birleştirilmesinden sonra da, bu yeni bakanlık bünyesi içinde, 1984 yılında iki yeni tasarı hazırlanmıştır. Ancak her iki tasarı da, Rekabet Hukuku'nun gerçek amaçları değil, devlet korumacılığı ve müdahalesini geliştirme amacı öne çıkmıştır (D.P.T., 2000:11).

Anayasanın piyasaların düzenlenmesiyle ilgili maddesi ve Avrupa Birliği ile olan ilişkiler, bir rekabet yasasını zorunlu kılmaktaydı.

Anayasal zorunluluk; 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın (Ekonomik Hükümler alt başlığındaki Piyasaların Denetimi ve Dış ticaretin Değerlendirilmesi bölümünün) 167. maddesi devlete piyasaların düzenlenmesiyle ilgili olarak;

"Devlet; para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlenmesini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alır; piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önler..." hükmünü koymuştur. Bu hüküm devlete bir görev hükmü olarak kabul edilmektedir.

Erol, 1961 Anayasası'nda bulunmayan bu hükmün 1982 Anayasası'na girmesinin sebebini, Türkiye'deki ekonomik değişimin habercisi olan 24 Ocak 1980 tarihinde o günün hükümeti tarafından alınmış olan liberalleşme ve devleti ekonomiden çekme kararlarına bağlamaktadır (Erol, 2000:144).

Avrupa Birliği ile olan ilişkiler açısından; Türkiye'nin 14 Nisan 1987 tarihinde Avrupa Topluluğu'na (1.11.1993'den bu yana Maastrich Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği olarak anılmaktadır) tam üyelik başvurusunda bulunması, 31 Temmuz 1959'da yapılan ortak üyelik başvurusu ile başlayan Türkiye- Avrupa Topluluğu ilişkilerinde bir dönüm noktası oluşturmuştur (Karluk, 1999:577). Türkiye'nin AT ülkeleri ile ekonomik bütünleşme süreci 12 Eylül 1963 tarihli Ankara Antlaşması ile başlamış ve 22 Temmuz 1970 tarihli Katma Protokol ile pekiştirilmiştir⁵ (Şahin, 2000:359). Son olarak ise, 1995 yılında imzalanan Gümrük Birliği'nin son döneminin uygulanmasına ilişkin kuralları belirleyen 1/95 tarihli Ortaklık Konseyi Kararlarının uygulanmasıdır (Sanlı, 2000:20).

Bu belgelerin tümünde rekabet mevzuatlarının uyumlu hale getirilmesi, daha doğru bir deyimle, Türkiye'nin Avrupa Birliği normlarına uygun bir rekabet mevzuatı benimseyeceğine dair taahhütler bulunmaktadır.

Mevcut ekonomik durum açısından; yukarıda ifade edilen hukuki gereklerin yanı sıra, Türk ekonomisinde özellikle 1980 yılından bu yana uygulanan serbest piyasa sisteminin yarattığı fiili durum, rekabetin düzenlenmesi ve

⁴Katma Protokol: gümrük vergilerinin indirilmesini, bunun niteliklerini ve zamanlamasını, malların serbest dolaşımını, işçilerin serbest dolaşımını ve ekonomi politikalarının yaklaşımlarını düzenlemektedir (Kepenç ve Yentürk, 2000:277)

⁵Türk ekonomisindeki pazar yapılarıyla ilgili olarak 1980 öncesi verileri dayanak alınarak iki çalışmaya yerleştirilmiştir (Sanlı, 2000:53). Bunlarda Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin yaptığı çalışmaya göre: tüm inşaat sektörünün %65'inde yoğunlaşma derecesi kritik düzeyin üzerinde seyretmektedir (Katrıcıoğlu, Gürçler, sh.86). Bağışık tarafından yapılan bir çalışmaya göre ise, rekabet koşullarında üretilen toplam mal sayısının tüm mal sayısına oranı %11,68, mülk

monopol oranı %16,32, kısmi monopol oranı %17,47, mülk oligopol oranı %25,37 ve kısmi oligopol oranı da %29,16 olarak tespit edilmiştir. Sonuç olarak, kritik rekabetin bulunduğu piyasaların tümüne oranı %72, kısmi oligopol

piyasasının rekabete yakın bir piyasa biçimi olarak kabulü halinde ise, bu oran %69 olmaktadır (Bağışık, 1993:132-133). 1980, 1985 ve 1990 yıllarında ise, iktisadi yapılaşma açısından kritik düzeyi aşan sektör oranı %58 düzeyindedir.

Bu veriler, Türk inşaat sanayinde rekabetin niteliği ile ilgili iki önemli bulguyu ortaya koymaktadır. Bunlardan birincisi, Türk inşaat sanayinin yarıdan fazlasında, rekabet süreci iyi çalışmamakta ve piyasalar oligopolistik firmalara

egemenliği altındadır. İkincisi ise, durum kritik bir hal almıştır (DPT, 2000:22).

hatta yeniden tesisini gerekli kılmıştır. Bu gereklilik kendini, aynı zamanda karma ekonominin özelliklerini gösteren piyasa yapıları açısından da hissettirmektedir. Bilindiği üzere 1980'li yıllara kadar Türk ekonomisi, serbest rekabet şartlarının olmadığı, rekabet kültürünün bulunmadığı ve devletin veya devlet tarafından himaye edilen teşebbüslerin piyasaya hakim olduğu bir yapıda bulunmaktaydı. 1980'li yıllardan itibaren ithalat, para, teşvik ve rekabet gibi ekonomik politikalarda uygulanan liberalleşme süreci, Türk ekonomisinin anti rekabetçi, bozuk yapısını düzeltmede yeterli olmamıştır. Bilhassa ekonomik yoğunlaşma konusunda yapılan iktisadi analizleri, Türk ekonomisinde izlenen liberal politikaların piyasalardaki tekelci yapıyı fazla değiştirmedini ve rekabetçi yapının istenilen ölçüde yerleşmediğini ortaya koymaktadır⁶. Ekonomik yapıda ağırlıklarını koruyan kamu iktisadi teşebbüsleri ve rekabet düzenine alışık olmayan yerli sanayi, halen imtiyazlı durumlarını korumaktadırlar. Bu durum genel olarak ülke kaynaklarının savurgan kullanımına ve zaten var olan enflasyonist baskının daha da artmasına sebep olmaktadır (Sanlı, 2000:21).

2. REKABET HUKUKU'NUN GEREKLİLİĞİ İLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR

Rekabet Politikalarına (hukukuna) gerek olup olmadığıyla ilgili iki yaklaşım ağırlık kazanmıştır. Birincisi, rekabet politikalarının gerekli olduğu, çünkü piyasaların kendiliğinden rekabeti tesis edemeyeceği varsayımına dayanmaktadır (Samuelson ve Nordhaus, 1992:340). Bu görüşü savunanların temel tezleri şunlardır:

a. Rekabet ortamının kendiliğinden yaratılamayacağı ve rekabetin kendi kendisini yıkıcı bir etkisi olduğu tezidir. Dolayısıyla devlet müdahalesi gereklidir.

b. Büyük firmaların egemen olduğu monopolistik ve oligopolistik piyasalarda yüksek performansın elde edilmesi, monopolcü gücün kötüye kullanımı sonucu elde edilmiştir. Dolayısıyla büyük firmaların daha etkin olduğu iddiası yerleşiktir ve müdahale edilmelidir. Birleşmeler ve anlaşmalar münhasıran monopolcü gücün oluşturulmasına yöneliktir.

c. Tam rekabetçi olmayan piyasalarda monopolcü ve oligopolcü piyasalarda kaynak tahsisinin etkin bir şekilde oluşması mümkün değildir. Ayrıca bu piyasaların egemen olduğu ülkelerde de gelir dağılımında ciddi bozulmalar olacaktır.

Rekabet politikalarının gerekli olmadığını savunanların temel tezleri ise, şunlardır (Bork, 1978):

a. Belli koşullar yerine getirildiğinde rekabet ortamı kendiliğinden oluşur.

b. Büyük firmaların egemen olduğu piyasalardaki yüksek performans, monopolcü gücün kötüye kullanılması değil, etkin bir firma yapısı oluşturulmasından kaynaklanmaktadır.

c. Tam rekabet modeli, esasen uygulanabilirliği olan bir model değildir. Monopolcü piyasalarda dahi belli koşullar altında etkin kaynak tahsisinin sağlanması mümkündür. Ayrıca eksik rekabet piyasalarının oluşturduğu piyasalar da tüketicinin lehine sonuçlar verebilir.

İkinci görüşte rekabet spontane (kendiliğinden oluşan) bir yaklaşım çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu aynı zamanda genetik görüş olarak da ifade edilmektedir (Türkkan, 1996).

Yukarıda incelenen iki farklı görüşe Endüstriyel Organizasyon açısından yaklaşıldığında birinci görüşün Harvard Okulu, ikinci görüşün de Chicago Okulu yaklaşımlarına daha uygun olduğunu söylenebilir.

Her ne kadar Chicago Okulu, piyasaların kendi kendini regüle edebileceğini (düzenleyebileceğini) öne sürmekte ise de bunun pratikte mümkün olmadığı görülmüştür. Bugün demokratik ülkelerin neredeyse tümünde bağımsız rekabet kurumları vasıtasıyla rekabet hukuku uygulanmaktadır.

⁶Özellikle Amerikan Rekabet Hukuku'nun ortaya çıkışındaki temel neden, kişi özgürlükleri ve haklarının korunmasına bağlı olarak özel sektördeki ekonomik gücün dağılımı ve bu yolla demokrasinin güvence altına alınmasıdır. Bu feisefe kapsamında tekeller ve laneller politik gücü elde edebilecek, dolayısıyla demokrasi için tehlike oluşturabileceklerdir.

3. REKABET HUKUK SİSTEMLERİ

Rekabetin sağlıklı bir şekilde oluşmasının en temel koşulu, bozulmayacak bir rekabet düzenini sağlayacak olan hukuki alt yapıyı oluşturmaktır. Ancak Rekabet Hukuku devletin rekabet politikasının tamamını ifade etmez. Rekabet Hukuku yanında patent yasası, tüketicinin korunması, teşvikler gibi diğer bazı unsurları da kapsamaktadır. Kısacası Rekabet Hukuku, genel ekonomi politikasının ve rekabet politikasının sadece bir parçasını oluşturmaktadır (Ersin, 1994 : 26).

Piyasada faaliyet gösteren teşebbüsler arası anlaşmaları, pazardaki hakim durumun kötüye kullanılmasını ve tekelleşmeye neden olacak yoğunlaşmaları önleyecek olan yasaklayıcı ve düzenleyici hukuki düzenlemelerin bütününe "kartel hukuku" veya "rekabet sınırlamaları hukuku" ya da kısaca "Rekabet Hukuku" denilmektedir (İSO, 1993:193).

Rekabet Hukuku ile piyasaların kendi iç mekanizmaları vasıtasıyla gelişmesini sağlamak amaçlanmaktadır. Bu ise, devletin piyasalar üzerindeki kontrolünü sona erdirmesi ve devlet yönetimini elinde bulunduranların ekonomik hayatı etkilemeye yönelik yetkisinden vazgeçmeleriyle gerçekleşir (Akıncı, 1993:60).

Genel olarak rekabeti koruyucu hukuk sistemlerini (antitröst hukuku) üç başlık altında incelemek mümkündür. Bu sistemler; yasaklayıcı, kötüye kullanmayı yasaklayıcı ve karma sistemden oluşmaktadır (Topçuoğlu, 2001:94).

3.1. Yasaklama Sistemi

Bu sisteme göre gerek tekel durumu yaratacak birleşme ve devralmalar gerekse firmalar arası rekabeti sınırlayıcı ortak uygulamalar kural olarak yasaklanırlar. Çünkü bu uygulamalar serbest rekabetçi sistemi bozan ve bu sistemle bağdaşmayan uygulamalar olarak kabul edilmektedir (Özsunay, 1985:8). Bu sistemin en tipik örneği Amerikan Antitrust hukukudur.

3.2. Kötüye Kullanmayı Yasaklama Sistemi

Bu sistemde karteller ve rekabeti sınırlayıcı uygulamalar ya da pazara hakim işletmelerin varlığı ilke olarak yasaklanmamaktadır (Aslan, 2001:11). Ancak bunların rekabeti sınırlayacak biçimde kötüye kullanılmaları yasaklanır. Bu anlamda kötüye kullanma her somut olayın koşullarına göre belirlenecektir. Örneğin; yüksek kar elde etmek için fahiş fiyat belirlemek kötüye kullanma sayılabileceği gibi, rakip firmaların piyasaya girişlerini zorlaştıracak şekilde çok düşük fiyatla veya sabit fiyatla ve çok uzun vade ile satış yapmak da kötüye kullanma olarak kabul edilir (Efem, 1993:28). Bu amaçla bu davranışların sıkı kontrol altında tutulması gerekmektedir. İngiltere'de bu doğrultuda 1973 yılında "FairTradingAct" (Adil Ticaret Kanunu) ve 1976 yılında da "RestrictiveTradePracticesAct" (Ticaret Kısıtlayıcı Uygulamalar Kanunu) çıkarılmıştır (Özsunay, 1982:60-61). İngiltere'deki İngiliz Kartel Hukuku bu sisteme dayanmaktadır. Bu ilkeye dayanan kartel hukuklarında, genel olarak karteller, sınırlayıcı uygulamalar ve tekeller üzerinde kötüye kullanmanın tespit edilebilmesi için sıkı bir denetim sistemi öngörülmektedir (Özsunay, 1985:9).

3.3. Karma Sistem

Bu sistem "yasaklama sistemi" ile "kötüye kullanmayı yasaklama sistemini" bağdaştırmaya çalışmakta ve bu iki sisteme de yer vermektedir. Bu sistem bir yandan kartelleri ve rekabeti sınırlayıcı uygulamaları yasaklarken diğer yandan da çeşitli kartellerin kurulmasına ve devamına izin vermektedir. Ancak ortaya çıkan bu karteller mevcut durumu kötüye kullanmaları durumunda yasaklanmaktadır (Özsunay, a.g.e.,:9). Bu sistem AB'de ve Federal Almanya'da uygulanmaktadır.

4. REKABET HUKUKUNDAN BEKLENEN FAYDALAR

Rekabet Hukuku'ndan beklenen faydalar, iktisadi anlamda rekabetten beklenen faydalardan pek farklı değildir (Sanlı, 2000:8). Ekonomik hayatın düzenlenmesinde rekabetin önemli bir yeri vardır. Rekabeti ihlal eden davranışları yasaklayıcı düzenlemelere tarihin her devrinde rastlanmıştır. Rekabetin ekonomik bir olay olması nedeniyle, Rekabet Hukuku öncelikle rekabetin ekonomik sonuçlarını düzenli bir şekilde elde etmeye yöneliktir. Ancak Rekabet Hukuku ile elde edilmek istenen yarar rekabetin ekonomik sonuçlarıyla sınırlı değildir (Agrew, 1985:25).

4.1. Rekabet Hukuku'ndan Beklenen Ekonomik Faydalar

İktisadi özgürlüklerin yasalar eliyle düzenlenmesiyle hedeflenen, öncelikli olarak serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması ve bu sayede ekonomik verimliliğin sağlanmasıdır (Ersin, 1994:24; D.P.T., 1994:8). Serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması, başlı başına bir ekonomik amacı yansıtır. Rekabet kuralları ile amaçlanan sosyo-politik faydalar ise, ancak rekabetin iktisadi fonksiyonunun gerçekleşmesi ile ortaya çıkabilecek dolaylı sonuçlardır. Genel olarak Rekabet Hukuku'ndan beklenen ekonomik faydalar üç grupta toplanmaktadır. Bunlar: Üretimde verimlilik, kaynak dağılımında verimlilik ve yenilikte verimlilik (Sanlı,2000:8, Akıncı, 2001:99, Stigler,1966:14-15).

4.2. Rekabet Hukukundan Beklenen Sosyal Faydalar

Ekonomi, toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren ve sosyal alandan soyutlanması mümkün olmayan bir alandır. Dolayısıyla rekabete dayalı bir piyasa ekonomisinin kurulması amacına yönelik olarak öngörülen rekabet kurallarının, ekonomik amaçlarına ulaşması ile birlikte sosyal hayata doğrudan veya dolaylı olarak etki yapması kaçınılmaz bir sonuçtur. Bu çerçevede Rekabet Hukuku'nun sosyal yararlarını; tüketicilerin korunması ve küçük ve orta ölçekli teşebbüslerin korunması olmak üzere iki başlık altında toplamak mümkündür (Aslan, 1998:5).

Tüketicinin korunması; rekabetçi piyasa, iktisadi etkinliği gerçekleştirerek düşük maliyet-yüksek üretim miktarı-düşük fiyat sayesinde refah etkisi yaratacak; aşırı karlılığı engelleyerek, tüketicilerin korunmasını sağlayacaktır (DPT, 2000:3).

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin korunması; Rekabet Hukuku'nun asli amacı, küçük ve orta ölçekli işletmelerin (*kobilerin*) korunması olmadığı gibi Rekabet Hukuku mevzuatlarında kobilerin korunmasına ilişkin açık hükümlere yer verilmez. Bununla birlikte Rekabet Hukuku'nun amacı göz önünde tutulduğunda, kobilerin bu amacın gerçekleştirilmesinde önemli bir yere sahip olduğunu söylemek gerekir (Aslan, 2001:6).

4.3. Rekabet Hukukundan Beklenen Siyasal Faydalar

Kanun koyucular rekabet yasaları ile doğrudan siyasal bir fayda amaçlamazlar. Fakat rekabet kuralları ve bu kuralların sağladığı iktisadi özgürlükler, siyasal hayatın ve özellikle demokrasilerin önemli güvenceleri sayılabilir (Willimsky, 1997:54; Aslan, 2001:7; Fikentschek, 1980:728-729). Rekabetçi yapının kurulmadığı veya korunmadığı piyasalarda önemli oranda yoğunlaşma meydana gelir. Bu yoğunlaşmalar neticesinde meydana gelen ekonomik güç, piyasada faaliyet gösteren bir ya da bir kaç teşebbüs tarafından kontrol edilir ve bu durum iktisadi çok sesliliğin ve özgürlüklerin kısıtlanmasına yol açar⁷.

5. 4054 SAYILI REKABETİN KORUNMASI HAKKINDAKİ KANUNUN AMACI

Genel olarak rekabet düzenlemelerinin amacı, piyasaların kendi doğal oluşumları içerisinde gelişimini temin ve piyasaları her türlü müdahalelerden (özel veya devlet) korumaktır (Philips, 1997:5).

4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun'un (RKHK) amacını birinci maddede, "*mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti engelleyici, bozucu ve kısıtlayıcı anlaşma, karar ve uygulamaları ve piyasaya hakim olan teşebbüslerin⁸ bu hakimiyetlerini kötüye kullanmalarını önlemek, bunun için gerekli düzenleme ve denetlemeleri yaparak rekabetin korunmasını sağlamaktır*" şeklinde açıklamıştır.

Bu amacın gerçekleştirilmesine yönelik olarak kanun kapsamındaki işlemleri üç ana başlık altında toplamak mümkündür:

1. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde mal ve hizmet piyasalarında faaliyet gösteren ya da bu piyasaları etkileyen her türlü teşebbüsün aralarında yaptığı rekabeti önleyici, bozucu ve kısıtlayıcı anlaşma, uygulama ve kararlar,

⁷4054 Sayılı Kanunda teşebbüs; "piyasada mal ve hizmet üreten, pazarlayan, satan gerçek ve tüzel kişilerle, bağımsız karar verebilen ve ekonomik bakımdan bir bütün teşkil eden birimler" olarak tanımlanmış olup (md.3), 4054 sayılı kanunla ilgili açıklamada teşebbüs bu anlamda kullanılmıştır (Ege, 1997:242)

⁸ Uyumlu Eylem: İki veya daha fazla işletmenin, ekonomik ve rasyonel gereklerle açıklanamayan ve bir anlaşmaya dayanmayan fakat bilinçli olarak birbirine paralel hale getirilmiş rekabeti sınırlayıcı davranışlarıdır (Aslan, 1997:53).

2. Piyasada hakim durumda olan teşebbüslerin bu hakimiyetlerini kötüye kullanması,
3. Hakim durum yaratmaya veya var olan hakim durumu güçlendirmeye yönelik ve bunun sonucu olarak rekabeti

önemli ölçüde azaltacak birleşme ve devralma niteliğindeki her türlü hukuki işlemler.
Her ne kadar, Rekabet Hukuku'nun amacı yukarıda sayılan olumsuzlukları gidermek olarak belirtilse de Gürkaynak (2003), Rekabet Hukuku'nun amaç kargaşası içinde olduğunu, Rekabet Hukuku'nun sadece belli bir amacının olması gerektiğini, bu amacın da "iktisadi etkinliğin sağlanması" olması gerektiğini belirtmektedir.

5.1. Rekabet Hukuku Gereğince Yasaklanan Faaliyetler

Rekabet Kanunu birinci kısım, birinci bölümde, kanunun özünü oluşturan yasaklama hükümlerini sıralamıştır. Ancak kanunda aşağıda da açıklanacağı üzere, yasaklama hükümleri tek tek sayılmamış ve örnek mahallinden durumlar sayılmış ve "bu ve benzeri haller" diyerek yasaklama hükümlerini sınırlandırmamıştır. Yasaklanan faaliyetler şunlardır:

Teşebbüsler arasında rekabeti sınırlayıcı uyumlu eylem, anlaşma ve kararlar; Bu husus, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun tarafından yasaklanan üç temel fiilden ilkidir. Temel amacı, yatay ve dikey anlaşmalar ve uyumlu eylemler⁹ marifetiyle belirli bir mal veya hizmet piyasasında rekabetin sınırlandırılmasının engellenmesidir (Tüsiad, 1998:26).

Rekabet Kanunu'nun 4.maddesinde, teşebbüsler arası anlaşmalar, uyumlu eylemler ve teşebbüs birliklerinin¹⁰ belirli bir mal veya hizmet piyasasında rekabeti doğrudan veya dolaylı olarak engellemeleri ile rekabeti bozma ve kısıtlama amacını taşıyan eylemlerin yasak olduğu belirtilmektedir.

Maddede uyumlu eylem olarak kabul edilecek haller de belirtilmiştir. Buna göre bir anlaşmanın varlığının kanıtlanmadığı durumlarda, piyasadaki fiyat değişmelerinin veya arz ve talep dengesinin ya da teşebbüslerin faaliyet bölgelerinin;

- Rekabetin engellendiği,
- Bozulduğu-veya-
- Kısıtlandığı

Piyasalardakine benzerlik göstermesinin, teşebbüslerin uyumlu eylem içinde olduklarına karine teşkil ettiği öngörülmüş; bununla birlikte taraflardan her birine, haklı ve gerekirci nedenlere dayanmak koşuluyla uyumlu eylem içinde bulunmadığını kanıtlayarak sorumluluktan kurtulma imkanı vermiştir (Ege, 2000:242).

Muafiyet; 4054 sayılı RKHK'nın muafiyet rejimi, yalnızca temel yasak alan olarak ele alınan, "Anlaşma, karar ve uyumlu eylemlerle teşebbüslerin rekabeti sınırlayıcı nitelikte faaliyet göstermeleri" yasağına bazı muafiyetler getirmektedir. Diğer bir deyişle, hakim durumun kötüye kullanılması ya da rekabeti sınırlayıcı nitelikte birleşme ve devralmalara ilişkin herhangi bir muafiyet bulunmamaktadır (Tüsiad, 1998:41).

Hakim durumun kötüye kullanılması; 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'a göre; "Bir veya birden fazla teşebbüsün ülkenin bütününde ya da bir bölümünde, bir mal veya hizmet piyasasındaki hakim durumunu"¹¹

⁹Teşebbüs birliği, Kanun'un (RKHK) Tanımlar bölümünde (md.3), "Teşebbüslerin belli amaçlara ulaşmak için oluşturduğu tüzel kişiliği haiz ya da tüzel kişiliği olmayan her türlü birlik" şeklinde tanımlanmıştır. Teşebbüs birlikleri, üyeleri arasındaki rekabetin kısıtlanmasına çeşitli şekillerde zemin hazırlanmaktadır. Örneklenmek gerekirse, bu birlikler, mevcut dayanışma ve benzer amaçlar altında, çok sayıda teşebbüsün bir araya gelmesine imkan vermekte ve bu suretle kartel anlaşmalarının önemli bir zaafları telafi etmektedirler. Teşebbüsler bir araya gelerek bilgi değişimini maksimum düzeye çıkarmakta ve bu da aralarında, farklı menfaatleri temin edebilecek nitelikte oldukça kompleks nitelikli anlaşma ve kararlara ulaşabilmesine imkan vermektedir (Sanlı, 2000:156)

¹⁰Avrupa Birliği Hukuku'nda, piyasa paylarının hakim durumun belirlenmesindeki etkisi, doktrindeki yazarlar tarafından farklı değerlendirilmektedir. Goyder'e göre, hakim durum olgusu, teşebbüsün payının ilgili piyasada %30'lara gelmesiyle başlanmakta ve bu pay %45-50 seviyelerine geldiğinde ise, hemen hemen eşit paya sahip başka bir teşebbüs bulunmuyorsa, başka olgularla birlikte hakim durum karinesi kabul edilmektedir. Bu oran % 65'i aştuğunda ise, ilgili piyasada önemli bir rakip bulunmuyorsa hakimlik karinesinin çürütülmesi inancısız hale gelmektedir (Goyder, 1998:392). Amerikan Anayasa Hukuku'nda ise, Federal Mahkeme uygulaması, hakim durumun varlığı için daha yüksek piyasa payı aramıştır. Kimine'ye göre Federal Mahkeme, %75 ve daha yukarıdaki piyasa payının hakim durumun varlığı için yeterli sayılmakta, %50'nin altındaki paylar ise, başka faktörlerin değerlendirilmeye alınması ile sınırlanmaktadır (Kinter, 1973 :102). Areeda ve Kaplow'a göre ise, %60 ve daha yukarıdaki hakim durumun varlığı için tek başına yeterli görülmekte, %50'den aşağı piyasa payları ise, genellikle yetersiz addedilmektedir (Areeda/Kaplow, 1997 :565)

¹¹1997-1999 Yılları sektör ihlalleri verilerine ulaşılmamıştır.

tek başına; yahut başkaları ile yapacağı anlaşmalar ya da birlikte davranışlar ile kötüye kullanması, hukuka aykırı ve yasaktır”(md.6).

Teşebbüslerin rakiplerinden ve alıcılarından (talepten) bağımsız olarak tespit edilen üretim miktarı ve/veya satış şartları ile belirli bir piyasa ya da Türkiye genelinde söz konusu mal veya hizmetin satış şartlarını münferiden belirleyebilme gücü, teşebbüsün ilgili piyasada hakim durumunda bulunduğunu ifade etmektedir.

Birleşme ve devralmalar;RKHK'nun 6. maddesi teşebbüslerin hakim durum yaratmaya veya hakim durumlarını daha da güçlendirmeye yönelik olarak, ülkenin tümü; yahut bir kısmında herhangi bir mal veya hizmet piyasasındaki rekabetin önemli ölçüde azaltılması sonucunu doğuracak şekilde birleşmelerini veya herhangi bir teşebbüsün ya da kişinin diğer bir teşebbüsü kısmen ya da tamamen devralmasını yasaklamaktadır (Tüsiad, 1998:38).

Bu itibarla birleşme veya devralmaların hukuki geçerlilik kazanabilmeleri için Rekabet Kurulu'na bildirilerek izin alınması şartı getirilmiştir. Diğer bir ifadeyle, Rekabet Kurulu'nun inceleyerek rekabetin kısıtlanması ya da bozulması tehdidini arz etmediği kararına vararak müsaade ettiği birleşme ve devralmalar haricinde, her türlü birleşme ve devralmalar geçersiz kalacaktır.

6. REKABET KANUNUNUN UYGULANMASI VE REKABET KURUMU

Rekabet Kurumu, 4054 sayılı Kanun'un 20. maddesine göre mal ve hizmet piyasalarının serbest ve sağlıklı bir rekabet ortamı içinde teşekkülünün ve gelişmesinin temini ile bu Kanun'un uygulanmasını gözetmek ve Kanun'un kendisine verdiği görevleri yerine getirmek üzere kurulmuştur.

4054 sayılı Kanun'un temel amacı;

- En ağır rekabet ihlali olarak kabul edilen kartellerin ve diğer rekabet kısıtlamalarının önüne geçilmesi,
- Hakim durumda olan teşebbüslerin bu hakimiyetlerini kötüye kullanmalarının engellenmesi,
- Piyasalarda rekabetin sınırlanması sonucunu doğuran yoğunlaşma işlemlerinin kontrol edilmesidir.

Söz konusu amaçlara ulaşmak için Kurum;

• Ayrıntılı inceleme ve soruşturma süreçleri sonucunda piyasalardaki rekabeti bozan, engelleyen ya da kısıtlayan teşebbüsleri cezalandırmakta,

• Belirli bir büyüklüğün üzerindeki birleşme, devralma ve ortak girişimleri denetleyerek piyasalarda tekelleşmenin önüne geçmekte,

• Özelleştirme aşamasında kamu teşebbüslerinin özel sektöre devrini de incelemekte ve özelleştirme yoluyla devletin ekonomideki etkinliği azalırken kamunun terk ettiği alanlarda tekelleşmeye engel olmakta,

• Piyasalardaki rekabeti olumsuz yönde etkileyecek ya da kısıtlayacak nitelikteki çeşitli kanunlar ve düzenlemelere ilişkin olarak ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına görüşler göndermekte, ayrıca rekabet bir piyasa yapısının faydalarının toplumun tüm kesimlerine anlatılabilmesi için çeşitli faaliyetler yürütmektedir.

Kurumun ilişkili olduğu bakanlık, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'dır. Kurum görevini yaparken bağımsızdır. Hiçbir organ, makam, merci ve kişi kurum nihai kararlarını etkilemek amacıyla emir ve talimat veremez. Kurumun merkezi Ankara'dır. Teşkilatı ise; Rekabet Kurulu, Başkanlık ve Hizmet Birimlerinden oluşmaktadır. Rekabet Kurulu biri başkan, biri ikinci başkan olmak üzere, toplam 7 üyeden teşekkül eder.

Rekabet Kurulu kararlarının yargısal denetimi Danıştay tarafından yapılmaktadır. Buna göre, Kurul'un nihai kararlarına ve para cezalarına karşı kararın taraflara tebliğinden sonra Danıştay'a başvurulabilir.

7. REKABET İHLALLERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

Bu kısımda Rekabet Kurumu'nun faaliyetine başladığı tarih olan 1997 tarihinden 2011 yılı sonuna kadar yapmış olduğu rekabet ihlalleriyle ilgili incelemelerin sektörel dağılımları incelenecektir. Bu bir anlamda rekabet ihlallerinin hangi sektörlerde yoğunlaştığının da bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Tablo 1: 1997-2011 Tarihleri Arasında Sonuçlanan Rekabet İhlalleri Dosyalarının Sektörel Dağılımı

SEKTÖRLER	1997- ¹²	2000	2001 ¹³	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	TOPLAM
Petrol, Petrokimya ve Petrol Ürünleri		5		0	3	9	4	10	5	5	16	20	42	119
Ulaştırma		6		6	4	9	17	13	15	28	19	29	32	178
Eğitim, Spor, Serbest Meslek ve Diğer Hizmetler		1		0	6	9	3	4	12	5	10	17	29	96
Gıda Ürünleri ve İçecekler		12		6	7	17	17	14	14	11	33	48	25	204
İnşaat, Çimento ve Diğer İnşaat Malzemeleri		2		2	1	3	4	12	3	2	2	11	18	60
Kara, Hava, Deniz ve Demiryolu Taşıtları		2		0	0	5	4	6	9	9	12	9	16	72
Plastik ve Kauçuk ürünler		0		0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Kimya ve Kimyasal Ürünler (HTM* olanlar hariç), Beşeri İlaç		5		4	0	0	5	8	7	8	8	9	15	69
Pişmiş Kil ve Seramik		0		0	0	1	1	0	1	0	0	1	0	4
Telekomünikasyon, Posta		1		2	9	14	9	5	10	12	16	18	14	110
Basın ve Yayın, Plak, Kaset Çoğaltılması		9		4	0	3	10	3	8	9	11	12	13	82
Finansal Hizmetler (Bankacılık, Sigortacılık ve Diğer Mali Kuruluşlar)		1		1	2	2	2	2	2	6	9	8	12	47
Makine, Teçhizat İmalatı ve Savunma Sanayi		2		2	0	1	1	2	6	2	6	5	11	38
Beyaz Eşya, Mobilya, Televizyon, vb.		1		1	0	0	0	1	11	1	2	3	11	31

¹² 2001 Yılı sektör ihlalleri verilerine ulaşılanmıştır.

¹³HTM; hızlı tüketim malzemeleri

Kağıt Hamuru, Kağıt ve Kağıt Ürünleri	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Sağlık, Tıbbi, Hassas ve Optik Aletler, Tıbbi Sarf Malzemesi	1	2	0	1	0	0	0	12	4	4	13	7	44	
Demir-Çelik	0	0	0	1	2	2	1	3	3	0	6	18		
Demir Dışı Metaller	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1		
Tarım ve Hayvancılık, Orman Ürünleri, Su ve Su Ürünleri	3	2	1	2	1	2	1	3	0	5	6	26		
Tekstil ve Hazır Giyim, Deri ve Deri Ürünleri	1	0	0	0	0	1	1	1	1	7	0	12		
Büro Makinaları ve Bilgisayar	1	0	0	3	5	3	9	4	5	10	5	45		
Maden ve Madencilik	2	0	1	2	3	3	1	0	1	1	4	18		
Enerji (Elektrik-Gaz-Su)	0	2	1	3	2	4	2	3	5	12	3	37		
Turizm	0	0	1	0	1	4	2	2	3	4	3	20		
Elektronik	1	0	0	0	3	3	2	1	3	2	1	16		
Tütün Ürünleri	0	2	1	4	0	2	0	1	0	2	1	13		
Cam ve Cam Ürünleri		0	0	1	1	1	2	0	0	1	1	7		
HTM ¹⁴ olan Kimyasal Ürünler ile Tarım ve Hayvancılıkta Kullanılan İlaçlar, Gübre	0	0	0	0	1	1	6	5	3	1	1	18		
Diğer	0	2	1	1	2	2	5	6	3	3	7	32		
TOPLAM¹⁵	42	56	41	38	38	91	98	108	148	132	175	252	283	150
														2

Kaynak: Rekabet Kurumu Faaliyet Raporlarından derlenmiştir.

Tablo 1'den de görüldüğü üzere rekabet ihlallerinin yoğun olarak yaşandığı sektörlerin başında gıda ürünleri ve içecek sektörü, ulaştırma, petrokimya ve petrol ürünleri ile telekomünikasyon ve posta sektörleri gelmektedir.

¹⁴Sektörel rekabet ihlalleriyle ilgili olarak 1419 adet rekabet ihlali ile 1997-1999 yılları arasında 42 adet ve 2001 yılında da 41 adet olmak üzere toplam 1502 adet rekabet ihlali soruşturması sonuçlandırılmıştır.

¹⁵Bir önceki tabloda 1502 olan rekabet ihlali sayısı, bu tabloda 1514 olarak verilmiştir. Bunun temel nedeni Rekabet Kurumu'nun verilerinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 2: Rekabet İhlallerinin Nedenleri

Rekabet İhlalinin İlgili Maddesi	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Toplam
4. Madde	2	3	9	14	17	23	26	49	55	65	79	67	73	99	158	739
6. Madde	3	2	10	12	14	19	18	26	34	30	48	38	70	111	95	530
4 ve 6 Madde	0	0	13	14	9	9	10	10	16	13	21	27	35	38	30	245
Toplam ¹⁶	5	5	32	40	40	51	54	85	105	108	148	132	178	248	283	1514

Kaynak: Rekabet Kurumu Faaliyet Raporlarından derlenmiştir.

Rekabet ihlallerinin kaynaklarına bakıldığında ise 4054 sayılı yasanın 4. Maddesinin “rekabeti sınırlayıcı anlaşma, uyumlu eylem ve kararlar” en fazla ihlal nedeni olduğu görülmektedir. Bir diğer ihlal nedeni ise, 6. Madde “hakim durumun kötüye kullanılması” olmuştur. Üçüncü neden ise her iki madde kapsamına giren ihlallerden oluşmuştur.

8. SONUÇ

Piyasa ekonomisinin dayandığı temel ilke, ekonomik ilişkilerin rekabet odaklı olduğu varsayımdır. İktisadi anlamda rekabet, bir piyasada satıcıların daha fazla müşteri edinerek mal ve hizmet satışlarını, dolayısıyla da kârlarını artırmak için giriştikleri yarış şeklinde tanımlanabilir. Rekabet olgusu, etkin çalışan bir piyasa sistemi için temel oluşturur; piyasa aktörlerinin kararlarının bağımsızlığını ve kişisel çıkarları gözetken eylemleri korumakla birlikte, sosyal adaleti ve ekonomik etkinliği sağlar.

Bunların yanı sıra rekabetçi piyasa yapısı dinamik işlevlere de sahiptir. Rekabet teknolojik gelişmeyi teşvik eder. Bunun nedeni, teknolojik gelişmenin teşebbüsler tarafından tercih edilen konuma ulaşmada anahtar rol oynamasıdır. Ayrıca rekabetçi piyasa yapısı, firmaları, rekabetçi güçlerini sürekli olarak pazar koşullarına uyarlamaya yönünde teşvik etmektedir.

Öte yandan piyasaların kendi başına bırakılması halinde piyasadaki teşebbüslerin yıkıcı bir yarış içine girmeleri, yarışma yerine toplumsal refahı ve iktisadi gelişmeyi olumsuz etkileyecek işbirliklerine gitmeyi ya da iktisadi güçlerini kullanarak sömürücü ya da dışlayıcı eylemlerde bulunmayı tercih ettikleri bir ortama dönüşme riskiyle karşı karşıya kalınması devlet müdahalesini kaçınılmaz kılmaktadır. Bu tür eylemler, aynı zamanda girişim özgürlüğünü de kısıtlayacak, böylece temel demokratik hak ve özgürlükler sekteye uğramış olacaktır. Anılan sorunların ortaya çıkması, ekonomik sistemin bir rekabet kanunu ile desteklenmesi ve bu kanunu uygulayacak etkin bir rekabet otoritesinin tesis edilmesi ile mümkün olabilecektir.

Rekabet Kanunu'nun temel amacı; kartellerin ve teşebbüsler arası anlaşma, uyumlu eylem veya teşebbüs birliği karar ve eylemleri yoluyla ortaya çıkacak diğer rekabet kısıtlanmalarının yasaklanması, herhangi bir piyasada hakim

¹⁶ Prof. Dr. Şahin KAYIHAN, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ticaret Hukuku ABD, Başkım ve Dekan, Zeyrek Mah. Büyükkaraman Cad. No:53 34083-Fatih / İstanbul, Elinck: sahabnmas@hotmail.com

durumda olan bir teşebbüsün bu hakimiyetini kötüye kullanmasının engellenmesi ve bazı birleşme ve devralma işlemlerinin denetlenerek yeni tekeller yaratılmasının önüne geçilmesidir.

Piyasaların düzenlenmesi amacıyla rekabet hukukunun uygulanıp uygulanmayacağı artık tartışılmamaktadır. Tecrübeler piyasaların kendi işleyişine bırakıldığında olabilecek rekabet aksaklıklarıyla ilgili çok sayıda örnek sunmuştur. Bu noktada sorulması gereken soru rekabet hukukunun piyasaların işleyişine hangi oranda müdahale edeceğidir. Bu sorunun cevabı da her ülkenin siyasi ve ekonomik yapısına göre değişecektir.

Bu çalışmada rekabet hukukuyla yeni tanışmış bir ülke olarak Türkiye'nin bir rekabet ihlalleri tablosu ortaya konmak istenmiştir. Verilerden de görüldüğü üzere, gıda ürünleri ve içecek sektörü, ulaştırma, petrokimya ve petrol ürünleri ile telekomünikasyon ve posta sektörlerinde rekabet ihlalleriyle ilgili soruşturmanın sayısı diğer sektörlerle göre daha yüksektir.

Diğer taraftan, rekabet ihlallerinin kaynağına/nedenlerine bakıldığında ise, rekabet yasasının 4. Maddesinin "rekabeti sınırlayıcı anlaşma, uyumlu eylem ve kararlar" en fazla ihlal nedeni olduğu görülmektedir. Bir diğer ihlal nedeni ise, 6. Madde "hakim durumun kötüye kullanılması" oluşturmıştır. Üçüncü neden ise her iki madde kapsamına giren ihlallerden oluşmuştur.

KAYNAKLAR

- 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun, Rekabet Kurumu, Ankara, 2001
- AGREW, J.H.(1985), Competition Law, London.
- DPT (2000), Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı, Rekabet Hukuku ve Politikaları, Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara.
- AKINCI, Ateş (2001), Rekabetin Yatay Kısıtlanması, Rekabet Kurumu Lisans Üstü Tez Serisi No: 5, Ankara.
- KARLUK, Rıdvan (2005), Avrupa Birliği ve Türkiye, 8. Baskı, İstanbul
- ESİN Arif (1998), Rekabet Hukuku, ESC Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul.
- SAMUELSON Paul A. ve William D. Nordhaus (1992), Economics, 14th Edition, McGraw-Hill International Editions, Economic Series.
- BORK, Robert H. (1978), The Antitrust Paradox, A Policy at War with Itself, New York.
- ERSİN, Mehmet Akif (1994), "Rekabet teorisi ve Rekabetin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı", Demokrasi Gündemi, s.24-26
- İSO (İstanbul Sanayi Odası), (1993), Rekabet Kurulu Teşkilatı, Avrupa Birliği Rekabet Politikaları Hukuk Düzeni ve Türk Rekabet Kanun Tasarısı (Uluslararası Sempozyum), İstanbul Sanayi Odası Yayın no:193.
- AKINCI, Ateş (1993), "Rekabet Kurulu Teşkilatı, Avrupa Birliği Rekabet Politikaları Hukuk Düzeni ve Türk Rekabet Kanun Tasarısı" (Uluslararası Sempozyum), İstanbul Sanayi Odası Yayın No:193.
- TOPÇUOĞLU, Metin (2001), Rekabeti Kısıtlayan Teşebbüsler Arası İşbirliği Davranışları ve Hukuki Sonuçları, Rekabet Kurumu Lisansüstü Tez Serisi No:7, Ankara.
- ÖZSUNAY, Ergun (1985), Kartel Hukuku, İstanbul .
- ASLAN, İ. Yılmaz (2001), Rekabet Hukuku, Ekin Kitabevi, Bursa.
- EFEM, Gül (1993), Avrupa Topluluğu Rekabet Politikası Bakımından Roma Anlaşması Madde 85'e Kavramsal Bir Yaklaşım, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- ÖZSUNAY, Ergun (1982), "Pazar Ekonomisinde Rekabetin Önemi ve Rekabet Sınırlamalarına Karşı Alınan Önlemler", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 2, Şubat:57, s.60-61.

- SANLI, Kerem Cem (2000), *Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanunda Öngörülen Yasaklayıcı Hükümler ve Bu Hükümlere Aykırı Sözleşme ve Teşebbüs Birliği Kararlarının Geçersizliği*, Rekabet Kurumu Lisans Üstü Tez Serisi No:3, Ankara.
- AGREW, J.H.(1985), *Competition Law*, London.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), (1994), *Rekabet Hukuku ve Politikası Alanında AT Mevzuatına Uyum Değerlendirme Raporu*, Ankara
- AKINCI, Ateş (2001), *Rekabetin Yatay Kısıtlanması*, Rekabet Kurumu Lisans Üstü Tez Serisi No: 5, Ankara.
- STIGLER, G. (1966), *The Theory of Price*, New York
- ASLAN, İ.Yılmaz (1998), *Avrupa Topluluğu Rekabet Hukuku Mevzuatı*, Yayın No:016 Rekabet Kurumu Yayınları, Ankara.
- WILLIMSKY, Margaret Sonya, (1997), "The Concept of Competition", *CML Review*, Vol. 1, s.54
- FIKENTSCHEK, Wolfgang (1980), *İktisadi Kontrolün Üç Fonksiyonu*, Çev: Tuğrul Ansayve Mustafa Ünal,
- EROL, Kemal (2000), *Rekabet Kurallarının Ülke Dışı Uygulaması*, Lisans Üstü Tez Serisi No:1 Rekabet Kurumu, Ankara.
- KARLUK, Rıdvan (1999), *Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim, Yapısal ve Sosyal Gelişim*, Beta Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.
- PHILIPS, Bernard (1997), "Goals, Instruments and Institutions Antitrust of Competition Law" İçinde Symposium on Competition Policy, Economic Development and International Trade, WTO, Geneva, 29 November, s.3-17.
- GÜRKAYNAK, Gönenç (2003), *Rekabet Hukuku Uygulaması için Hukuk ve İktisat Perspektifinden Amaç Tartışması*, Rekabet Kurumu Yayın No:134, Ankara.
- TÜSİAD, (Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği), (1998), *4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un Uygulama Esasları*, Yayın No:Tüsiad-T/98-12/245, İstanbul
- EGE, Yavuz (2000), "Dünyadaki Uygulamalar Işığında Rekabet Politikası ve Özelleştirme", *Hazine Dergisi*, Sayı.13, Ocak.
- TEKİNALP, Ünal ve Gülören Tekinalp (1997), *Avrupa Birliği Hukuku*, İstanbul .
- KEPENK, Yakup ve Nurhan Yentürk (2000), *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, II.Basım, Ankara.
- KATIRCIOĞLU, Erol (1996), *Bir Pazar Ekonomisi Kurumu Olarak Rekabet Hukuku, Rekabetin Korunması hakkında Kanunun Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere Etkisi*, Yayına Hazırlayan Doç.Dr. Nurkut İNAN, Tes-Ar Yayını, No:20, Ankara.
- GOYDER, D.C.(1998), *EC Competition Law*, Oxford.
- KINTER, Earl W.(1973), *An Antitrust Primer*, 2nd Edition, London.
- AREEDA, Philip ve Louis Kaplow (1997), *Antitrust Analysis, Problems, Text, Cases*, 5th Edition, New York.

BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ VE KİŞİLİK HAKLARININ KORUNMASI

Şaban KAYIHAN¹

Özet

Hukuk genel olarak kişiler arasındaki ilişkileri devlet yaptırımı altında düzenleyen kurallar bütünü olarak tanımlanır ve özel hukuk, kamu hukuku ve bu ikisinin karmasından oluştuğu kabul edilen karma hukuk branşlarına ayrılır. İşte, İletişim Hukuku da karma hukuk branşları içinde kendisine yer bulan hem özel hem de kamu hukuku karakterli bir hukuk branşı olarak gün geçtikçe önemini artıran bir hukuk dalıdır.

Bu hukuk dalının temel prensibi basın özgürlüğünde kendisini bulur. Ancak basın özgürlüğü dediğimizde bu en geniş anlamda basının her istediğini sınırsız olarak yapabileceği anlamına da gelmemektedir. Basın ve ilgili araçları haberler yaparken bu haberler doğal olarak kimi zaman tüzel kişilerle çoğu zaman da gerçek kişilerle ilgili olmaktadır. Bir diğer söylemle basın tarafından gazete, dergi, televizyon, radyo ve internet gibi araçlarla yapılan haberler kişilerin hakları ile çoğu kez çatışma içinde olmaktadır ki, zaten bu durum basının çalışmasının doğasındadır. Gerek basın özgürlüğü ve gerekse kişilik hakları normlar hiyerarşisi çerçevesinde anayasal düzlemde yani en üst norm tarafından koruma altına alınmış ve çerçeveleri çizilmiştir. Bu durumda basın özgürlüğü ile kişilik hakları çatıştığı zaman acaba hangisine korumada öncelik verilecek veya iki anayasal hak arasındaki denge nasıl sağlanacaktır sorusu önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşte bu çalışmada özellikle bu bakış açısıyla basın özgürlüğünün kapsamı bu yönde basın tarafından kişilerin kişilik haklarıyla çatışan haberleri hukuka uygun olarak hangi koşullar altında yapabileceği araştırma konusu yapılmıştır. Öte yandan basın özgürlüğünün sınırlarının hangi durumlarda aşılabacağı, yapılan bu haberlerin kişilik değerlerine hangi koşullarda aykırı olduğu, bir diğer söylemle basın tarafından yapılan faaliyetin ne zaman hukuka aykırı sayılacağı ve bunun sonucunda basın ve yayın kuruluşlarının hususiyle özel hukuka ilişkin ne gibi hukuki sonuçlarla karşı karşıya kalacağı bu tebliğin diğer bir amacı olarak düşünülmüştür.

Doğal olarak kişilik hakları kavramı ve kişilik hakları hukuka aykırı olarak zarara uğrayan kimselerin hukuk normları karşısında ne gibi haklara sahip olabileceği de yine bu tebliğde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kişilik hakları, basın özgürlüğü, haberlerin hukuka uygunluk koşulları, kişilik haklarının ihlali, cevap ve düzeltme hakkı, kişilik haklarını koruyan davalar.

Giriş

Hukuk öz itibarıyla; *kişiler arasındaki ilişkileri devlet yaptırımı (müeyyidesi) altında düzenleyen kurallar bütünü* olarak tanımlanmaktadır². Bu şekilde tanımlanan hukuk bilimi temelde kamu hukuku ve özel hukuk olarak iki ana dala ayrılmakta, karma hukuk dalları ise bu iki ana dalın karmasında oluşmaktadır. Gerek kişilik haklarının kutsallığı ve gerekse basın özgürlüğü her şeyden önce devletin esas örgütlenmesini düzenleyen ve normlar hiyerarşisinde en üst norm olan Anayasalarda düzenlenmektedirler. İlgili konulara ilişkin detaylı düzenlemeler ise Medeni Kanunlarda, Borçlar Kanunlarında ve Basın Kanunlarında ele alınmaktadır.

Konuya anayasal paradigmadan baktığımızda gerek kişilik haklarının korunması ve gerekse basın özgürlüğünün en üst düzey norm olan anayasada düzenlendiğini görmekteyiz (bkz. AY. m. 26, 28). Bundan dolayı basın özgürlüğü ile kişilik haklarının korunması arasındaki dengenin korunması hem teoride hem de uygulamada büyük önem taşıyan konulardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır³. Zira kişilik hakları basın özgürlüğünün sınırlarından biri olarak belirlemektedir. Basın, demokratik sistemin vazgeçilmez şartı, zorunlu unsuru, kişi ise

¹ Kayihan, Şaban, Hukukun Temel Kavramları, 4. Baskı, Ankara 2011, s.44.

² Reiscioğlu, Safa, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 19. Baskı, İstanbul 2006, s.208.

³ Erat, Filiz, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 8. Baskı, İstanbul 2003, s.766.